

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.25, maj 2026

Indledningen er redigeret af Steen Tullberg og Krista Stinne Greve Rasmussen
Tilsyn ved ph.d. Kristian Mejrup

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med
punktcommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2026

Indledning til

“Den Christne Kirke og den Tydske Theologi”

ved Sasja Emilie Mathiasen Stopa

Indhold

- 1 Baggrund og anledning
- 2 Artiklens indhold
 - 2.1 Den klippefaste kirke og den luftige teologi
 - 2.2 En antikristelig krigserklæring
 - 2.3 Kirken som et historisk trossamfund
 - 2.4 Naturalisternes mytekristne luftkirke
 - 2.5 Frihed til åndelig strid
- 3 Efterliv
- 4 Anvendt litteratur

1 Baggrund og anledning

Grundtvigs artikel “Den Christne Kirke og den Tydske Theologi” udkom den 19. november 1837 i *Nordisk Kirke-Tidende*, et ugeskrift, der blev udgivet af J.C. Lindberg. I artiklen reagerer Grundtvig på den tyske teolog David Friedrich Strauss’ tobindsværk *Das Leben Jesu: kritisch bearbeitet* (Strauss 1835-1836). I sin banebrydende bog forholder Strauss sig gennem en analyse af de fire evangelier til det omstridte spørgsmål om, hvorvidt beretningerne om Jesus fra Nazaret er historisk sandfærdige. Strauss beskriver historierne om jomfrufødsel, mirakler, opstandelse og himmelfart som myter, der har til formål at fremstille Jesus som den Messias, der var blevet lovet i Det Gamle Testamente. Med inspiration fra den tyske idealisme betragter Strauss myterne som evige sandheder, der udtrykker en tidløs idé om Guds menneskelighed, som med Jesus kom til udtryk i et historisk individ. Han hævder således, at kristendommens evige sandhed er uafhængig af, hvorvidt de nytestamentlige skrifter beror på historiske fakta. Strauss’ skelnen mellem den

historiske Jesus og troens Kristus blev afgørende for den historisk-kritiske forskning og for den senere eksistensteologi hos især Rudolf Bultmann.

Med udgangspunkt i Strauss' bog forholder Grundtvig sig mere overordnet til samtidens tyske teologi, som han betragter som afgørende forskellig fra den kristne kirke, der hviler på dåbspagtens trosbekendelse. Med brug af en perlerække af vindmetaforer modstiller han den opblæste tyske teologi med den grundfæstede kristne kirke. I artiklen gentager han sin kritik af den rationalistiske teologi, som blev fremført mest prægnant i angrebet på teologiprofessor H.N. Clausen i *Kirkens Gienmæle* fra 1825, der førte til en injuriedom mod Grundtvig ([Grundtvig 1825](#)). Han gentager ligeledes den nye forståelse af kristendommen, som han udviklede i opgøret med Clausen, og som Søren Kierkegaard siden nedsættende betegnede hans "mageløse Opdagelse" (Kierkegaard 1846, s. 17). Forståelsen, der siden er blevet kaldt Grundtvigs kirkelige anskuelse (f.eks. Prenter 1983), understreger menighedens betydning som et fællesskab forsamlet om en fælles trosbekendelse og sakramentepraktis. Samtidig berører artiklen Grundtvigs skelnen mellem kirken og skolen eller videnskaben, som han tidligere for eksempel havde beskrevet i "Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?" fra 1831 ([Grundtvig 1831](#), s. 422 f.), og som han betragtede som det nødvendige udgangspunkt for religionsfrihed og videnskabelig frihed.

2 Artiklens indhold

2.1 Den klippefaste kirke og den luftige teologi

Grundtvig indleder sin artikel med at fastslå, at forholdet mellem den urokkelige kristne kirke og den luftige tyske teologi er som "Klippens til Vinden" (sp. 785) eller som Jesu virkelige liv til Strauss' bog, der forgæves forsøger at afdække det. Ifølge Grundtvig nyder den klippefaste kirke godt af den friske luft og det lys, som den tyske teologi siden reformationen har lukket ind, og som har bidraget til kirkens renselse og oplysning. Kirken skal dog ikke fare med vinden og forveksle den med sin ånd, men "benytte den *Frihed*, Aandedrættet faaer af den friske Luft, samt Oplysningen, den fører med sig, til *levende Virksomhed*" (sp. 785). Så længe præsterne og teologerne ikke bestrider "den *fælles Tro*", som sammenfattes i den apostolske trosbekendelse, kan kirkens medlemmer ifølge Grundtvig overlade skiftfortolkningen til dem "som en fri Sag" (sp. 792). På den baggrund skelner han mellem kirken og skolen eller mellem troen og teologien, "saa *Troen* bliver *uforanderlig* og *Theologien* derimod bestandig *fremskridende*, med al den videnskabelige Frihed, nogen *Christen* kan ønske" (sp. 792).

Selvom Grundtvig anerkender teologiens betydning for kirken, er han kritisk overfor Strauss, der ikke nøjes med at lufte ud, men bidrager til en homerisk storm mod kirken. Han beskriver, hvordan den tyske teologi har forberedt denne storm gennem tre "Penne-Feider" (sp. 786), der har rødder i 1500-tallets kirkesplittelse: Det gælder for det første kampen mellem rationalisterne eller naturalisterne, der betoner fornuftserkendelsen, og supranaturalisterne, der fastholder, at der findes en overnaturlig åbenbaring ved siden af fornuftserkendelsen. Kampen udspringer af spørgsmålet om de nytestamentlige skrifers historiske pålidelighed, der får altafgørende betydning for begge parter på grund af den protestantiske betoning af

Bibelens betydning. For det andet drejer det sig om kampen mellem protestanter og katolikker og for det tredje mellem lutheranere og synkretister. Sidstnævnte henviser sandsynligvis til striden mellem lutheranere og tilhængere af en tværkonfessionel, protestantisk kirke, den unierede kirke, der fandt sted i blandt andet Preussen. Ifølge Grundtvig findes der i det protestantiske Tyskland kun en lille flok gammeldags lutheranere, som bliver forfulgt af den såkaldt evangeliske kirke. Han anpriser dog samtidig den religiøse tolerance, som traditionelt har præget Preussen, og anerkender, at fejden kan "rense Kirke-Luften" og afsløre, "hvad det egentlig er, der i atten Aarhundreder *virkelig* har baaret og beskyttet *Kirken*" (sp. 790), nemlig troen sammenfattet i menighedens trosbekendelse. I den forbindelse henviser han til den tyske reformerte teolog Karl Ullmann, der understregede troens uafhængighed af dogmatikken og arbejdede for en unionskirke, der samlede de protestantiske kirker om en fælles bekendelse (Oberlin 2021, s. 31).

2.2 En antikristelig krigserklæring

Grundtvig skildrer Strauss' bog som en krigserklæring fra rationalisterne og naturalisterne, som han tænker sammen, imod supranaturalisterne, der fastholder Guds overnaturlige åbenbaring, og dermed som led i en strid, der behersker Tyskland og går hånd i hånd med en antikristelig stemning, som bekæmper "Al Fromhed, Tro og ægte Guds frygt" (sp. 787). Grundtvig affejer dog bogen som både flov, latterlig og ude af stand til for alvor at angribe den historiske kristendom og minder om, at det trods alt er den kristne tro, der har lært tyskerne at læse og skrive. I kirkens 1800-årige historie er der skrevet mange bøger, der vil enten anfægte eller redde "den Evangeliske Histories naturlige Troværdighed" (sp. 788). Hvis bøger kunne udfordre denne troværdighed, ville det dog allerede være sket, for eksempel da den alexandrinske skole med Origenes i spidsen i 200-tallet plæderede for en allegorisk, dvs. symbolsk, fortolkning af Bibelen. Når teologer nu fremhæver dunkelheden og de selvmodsigelser, der præger Bibelen, "den gamle *Kirkebog*" (sp. 788), rokker det ikke ved kirken selv, som udviser "en mageløs Kraft til at trodse Tiden" (sp. 788). Indtil videre har den historisk-kritiske bibellæsning ifølge Grundtvig allerhøjest fået et par tagsten til at flyve af kirkens tag.

2.3 Kirken som et historisk trossamfund

Ifølge Grundtvig må rationalisterne, hvis de vil lykkedes med at skade kirken, "først overvinde den barnagtige Skræk for '*Kirken*,' der fra Reformations-Tiden endnu sidder snart i alle *Protestanter*" (sp. 790). Fremfor den synlige pavekirke har man fremhævet den usynlige kirke, som dog blot er "et tomt Begreb og et Luftkastel" (sp. 791). Protestanter skal altså turde positivt definere, hvad en kirke er, og Grundtvig går forrest med sin beskrivelse af kirken som "et *Troes-Samfund*", der kan kendes på sin trosbekendelse, som bekendes af alle medlemmerne (sp. 791). Trosbekendelsen knytter sig til dåben, hvormed der oprettes en dåbspagt mellem kirken og dens medlemmer om syndernes forladelse og det evige liv. Beskrivelsen er et ekko af den nye kristendomsforståelse, som Grundtvig præsenterede i *Kirkens Gienmæle*, hvori han afviste Clausens påstand om, at katolicismen hviler på kirken, alt imens protestantismen bygger på skriften ([Grundtvig 1825](#); Clausen 1825). Tolv år senere gentager han nu sin "Opdagelse" (sp. 791) og fastslår påny, at også protestantismen hviler på kirken, ikke i katolsk forstand, men forstået som et levende og bekendende

trossamfund. Ifølge Grundtvig er der et økumenisk potentiale i at fokusere på trosbekendelse og dåbspagt som kirkens grundsten, eftersom man så vil kunne samle de protestanter, der ikke er rationalister og udelukkende stoler på deres fornuft, og de katolikker, der ikke tror på paven og hans pavedømme, men på Kristus, i en hellig, almindelig, dvs. universel, kirke.

Vil man have ram på kirken, skal man således hverken "besvære sig over en gammel Bog" eller over "Theologiske Systemer og exegetiske Konststykker" (sp. 789), men derimod angribe dens fundament ved at "benægte vor *Daabs-Pagts* apostoliske *Ægthed*" (sp. 794), som alle kristne må vedkende sig. Det har tyske rationalistiske teologer gjort ved at fjerne forsagelsen, som sammen med trosbekendelsen udgør dåbspagten. Men det gør Strauss ikke med sin bog. Med sit angreb på Bibelen, slår han sig nemlig til ridder på det døde fremfor det levende; på Bibelens støvede bogstav fremfor det levende ord i menigheden, der udgør kristendommens bankende hjerte. Grundtvig indrømmer, at Strauss' kritik af Kristi opstandelse og himmelfart rammer kirken, sandsynligvis fordi det er centrale udsagn i trosbekendelsen, men hævder samtidig, at opstandelsen og himmelfartens umulighed ikke er bevist. Desuden udgør menighedens bekendelse ved dåben ifølge Grundtvig "det gyldigste *Historiske Vidnesbyrd*" (sp. 794), som lades uantastet af Strauss' kritik.

2.4 Naturalisternes mytekristne luftkirke

Med sin mytekristne kirke gør Strauss sig til talsmand for en kristen naturalisme, der fremhæver naturanskuelsen og fornufterkendelsen fremfor den overnaturlige historie, åbenbaringen, der er bevidnet historisk. Men denne form for kirkelig virksomhed uden et historisk grundlag er ifølge Grundtvig "idel Luftspring" (sp. 795), der ser bort fra, hvor velbevidnet Kristi historie er. I forhold til naturalisternes ahistoriske luftkirke har den historiske kristendom 1800 års forspring i forhold til at virke i verden.

Grundtvig anbefaler Strauss at koble sig på hegelianerne, hvis hans mytekristne kirke skal få nogen historisk virkning, eftersom de anerkender det historisk givne som et nødvendigt udgangspunkt. Desuden ved hegelianerne, at kristendommens historiske udgangspunkt ikke modsiger naturalismen, som tværtimod er enig med gammeldags kristendom i, "*hvad* der skedte engang i gamle Dage, og maatte skee, for at Menneskeheden kunde naae sit Maal" (sp. 795). Ifølge Grundtvig drejer uenigheden sig i stedet om, dels hvilke love det skete efter, dels i hvilket forhold mennesket må stå til det historisk givne for at nå målet. Naturalisterne kan ligefrem betragte evangelisternes beretning om Kristus som sand og som den nødvendige betingelse for den sande menneskeudvikling, men afviser, at den indebærer en overnaturlig forvandling. Ifølge naturalismen er menneskenaturen udstyret med evnen til selv at råde bod på syndefaldet og med det store historiske forbillede, Kristus, for øje, "selv at forarbeide Gienløsningen og Forklarelsen" (sp. 796). Mennesket har altså ikke behov for frelsende hjælp udefra i form af Kristus som trosgave, men evner at nå målet ved egen kraft. Grundtvig udfolder denne forskel i menneskeforståelse mellem kristne og naturalister i hovedværket *Nordens Mythologi* fra 1832 (Grundtvig 1832, s. 16)

2.5 Frihed til åndelig strid

Ifølge Ole Vind åbner Grundtvig i *Nordens Mythologi* for en forsoning med tyske naturfilosoffer som Friedrich Schelling, der anerkendte menneskets åndelige væsen uden at dele troen på Kristus som den personlige frelser, og som Grundtvig kalder “Naturalister, med Aand” ([Grundtvig 1832](#), s. 74; jf. Vind 2020, s. 6). Her fem år senere synes en egentlig forsoning med naturalisterne dog ikke umiddelbart i sigte. I stedet kridter Grundtvig med sin understregning af religionsfrihed banen op for en åndelig strid, som man skal kunne udkæmpe uden samfundsmæssige konsekvenser. Han havde allerede i nogle år kæmpet for religionsfrihed på baggrund af sin egen nedslående erfaring med åndsfrigheden i den danske statskirke i kølvandet på striden med Clausen, som resulterede i, at han opsigede sin stilling som præst i Vor Frelzers Kirke i 1826 ([Grundtvig 1827](#)).

Grundtvig afslutter med at opfordre de tyske teologer til at opgive deres skolelærermentalitet og bifalde religionsfriheden, så menneskeånden “under borgerlig [dvs. samfundsmæssig] Fred og med videnskabelig Frihed” kan udvikle sine kræfter i den store kamp for “*Livets Krone*” (sp. 796). Udtrykket betegner i Det Nye Testamente de troendes belønning for at holde ud i prøvelser (Jak 1,12; Åb 2,10), der i Christian 7.'s bibel fra 1786 betegnes “Livsens Krone”. Udtrykket har desuden sammenhæng med forestillingen om dommedag som verdenshistoriens endemål, hvor Kristus kommer igen for at besejre verdens ondskab og død og krones som himmelkonge (f.eks. Åb 6,2; jf. f.eks. Grundtvig 1868, s. 470).

Med forestillingen om menneskeåndens kamp alluderer Grundtvig igen til den tyske idealisme. Denne åndelige kamp må endelig ikke forstyrres af politiske skærmydsler om kirkeorganisation, og religionsfrihed er nødvendig, så enhver har frihed til at søge livets krone “ad hvilken Vei vi lyste” (sp. 796). Grundtvigs anerkendelse af, at der findes forskellige veje, betyder dog ikke, at han selv kan forsones sig med naturalismen, men at han er klar til en åndelig strid. Han plæderer derfor med et glimt i øjet for, at man giver den kristne naturalisme en kirkelig form, så der “kan blive borgerlig Fred under aandelig Strid, og øines en historisk Afgjørelse af det vigtige Spørgsmaal, om enten *vor* Christus eller vi har forvexlet en dyb og sand *Natur-Anskuelse* med en *overnaturlig Historie*” (sp. 795). Religionsfrihed sikrer de samfundsmæssige rammer for, at man kan strides åndeligt om, hvorvidt sandheden kan erkendes ved fornuftens hjælp, eller om der er behov for en overnaturlig åbenbaring, som indstifter en pagt mellem det hjælpeløse menneske og Kristus som frelser.

3 Efterliv

Ole Nyborg behandler artiklen i sin gennemgang af Grundtvigs syn på naturalismen og argumenterer for, at han livet igennem kritiserer naturalisterne for deres naive tillid til det naturlige menneske, der ser bort fra syndefaldets konsekvenser (Nyborg 2012, s. 129). Dermed er han uenig med Kaj Thaning, der hævder, at Grundtvig fra og med vinteren 1831-1832 skelner mellem rationalisme og naturalisme og på den baggrund kan opfatte sig selv som naturalist med ånd (Thaning 1963, s. 262-266; modsiges af Nyborg 2012, s. 139). Thaning nævner ganske kort denne artikel, men forbigår Grundtvigs påstand om, at rationalisme og naturalisme “løber ud paa Eet” (sp. 787; jf. Thaning 1963, s. 266), eftersom de begge underkender troen på Kristus som frelser.

4 Anvendt litteratur

- Clausen, H.N. (1825) *Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1825) *Kirkens Gienmæle mod Professor Theologiæ Dr. H. N. Clausen*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1827) "Om Religions-Frihed" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 8, s. 28-59 og s. 136-171. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1831) "Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?" i *Maanedsskrift for Christendom og Historie*, bind 1, s. 142-164, s. 241-277 og s. 417-484. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1832) *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog historisk-poetisk udviklet og oplyst*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1868) *Psalmer og aandelige Sange*, bind 1, København.
- Kierkegaard, Søren (1846) *Afsluttende uvidenskabeligt Efterskrift* i *Søren Kierkegaards Skrifter*, bind 7, udg. af Niels Jørgen Cappelørn, Joakim Garff, Jette Knudsen, Johnny Kondrup, Alastair McKinnon. København.
- Nyborg, Ole (2012) "N. F. S. Grundtvig og naturalismen" i *Grundtvig-Studier* årg. 63, nr. 1, s. 109-144.
- Oberlin, Ann-Kathrin (2021) "'Positive' und 'negative' Union – Das Unionsverständnis von Carl Ullmann und Daniel Schenkel" i *Jahrbuch für badische Kirchen- und Religionsgeschichte*, bind 15, s. 31-79. Stuttgart.
- Prenter, Regin (1983) *Den kirkelige anskuelse. En indførelse i N.F.S. Grundtvigs folkelige og kristelige grundtanker*. Christiansfeld.
- Strauss, David Friedrich (1835-1836) *Das Leben Jesu: kritisch bearbeitet*, bind 1-2. Tübingen.
- Thaning, Kaj (1963) *Menneske først – Grundtvigs opgør med sig selv*, bind 1-3. København.
- Vind, Ole (2020) "Indledning til *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog historisk-poetisk udviklet og oplyst*" i *Grundtvigs Værker* udg. af Center for Grundtvigforskning ved Aarhus Universitet (www.grundtvigsværker.dk).